

C.151 – 158; *Мокрій 2001*: – Мокрій Ю. Герман Кестен – наша історія // Підволочиськ. Короткий ілюстрований історичний нарис. – Підволочиськ – Київ: Поліграф книга, 2001. – С. 154 – 160; *Brack 2000*: – Brack Gerhard. Im Echo der Kritik. In: „Ich hatte Glück mit Menschen“. Zum 100. Geburtstag des Dichters Hermann Kesten. Texte von ihm und über ihn. Hg Buhl Wolfgang, Ulf v. Dewitz.- Nürnberg: Tümmels Buchdruckerei und Verlag GmbH, 2000. –S. 107 – 122; *Kesten 1999*: Kesten Hermann. Mit Menschen leben. Ein Nürnberger Lesebuch. Herausgegeben und mit einem Vorwort versehen von Wolfgang Buhl. — Cadolzburg: ars vivendi verlag, 1999. – 216 s.; Ulf von Dewitz 2000: Ulf von Dewitz. Herkunft – Kindheit – Jugend. In: „Ich hatte Glück mit Menschen“. Zum 100. Geburtstag des Dichters Hermann Kesten. Texte von ihm und über ihn. Hg Buhl Wolfgang, Ulf v. Dewitz.-Nürnberg: Tümmels Buchdruckerei und Verlag GmbH, 2000. – S. 25 – 54; Weber 2001: Weber Hendrik. Zeitdiagnostik in Hermann Kestens Roman Der Scharlatan. Hausarbeit im Rahmen der Ersten Staatsprüfung für das Lehramt an Gymnasien, <http://www.lili.uni-osnabrueck.de>

Герман Кестен как литератор и личность: рецепция и трансформация.

В статье рассматривается жизненный и творческий путь немецкого писателя 20 века Германа Кестена. Анализируются личностные и литературные особенности Кестена сквозь призму рецепции и трансформации.

Ключевые слова: Герман Кестен, литература Германии, литературная эпоха, неоклассицизм, рецепция.

Ольга Чик, асист. (Кременець)

ББК 83.3 (4) – 3

УДК 82.091

Художнє втілення моделі соціальної взаємодії «батьки-діти» в українському та німецькому реалістичному романі другої половини ХІХ століття

У статті аналізується проблема художнього втілення

моделі соціальної взаємодії «батьки-діти» в романах «Люборацькі» А. Свидницького, «Der grüne Heinrich» Г. Келлера, «Die Akten des Vogelsangs» В. Раабе, «Effi Briest» Т. Фонтане. Використовуючи сучасні підходи до класифікації взаємосунків батьків і дітей, автор наголошує на їх смисловій важливості для розуміння досліджуваних творів.

Ключові слова: родина, батьки, діти, стиль відносин.

Chyk O. *The artistic embodiment of model of social cooperation "parents-children" in the Ukrainian and German realistic novel of the 2nd half of the XIXth cent.*

In the article the author analyses the problem of artistic embodiment of model of social cooperation «parents-children» in the novels of «Lyuboratsci» by A. Svydnytsky, «Der grüne Heinrich» by G. Keller, «Die Akten des Vogelsangs» by W. Raabe, «Effi Briest» by T. Fontane. Taking modern approaches to classification of relations between parents and children, the author marks on their semantic importance for idea of the explored novels.

Key words: family, parents, children, style of relations.

Актуальність компаративного аналізу моделі соціальної взаємодії «батьки – діти» в українському та німецькомовному реалістичному романі другої половини XIX століття зумовлена тим, що ця проблема ще не досліджувалася в українському літературознавстві. Поряд з цим художнє зображення цієї проблеми є одним із засадничих і смислоутворюючих для таких письменників, як А. Свидницький, Г. Келлер, В. Раабе, Т. Фонтане. Монологічно модель соціальної взаємодії «батьки – діти» ставала предметом зацікавлення багатьох дослідників українського та німецького реалізму, які головню звертали увагу на художнє зображення занепаду «добропорядної родини»: у А. Свидницького (М. Сиваченко, Н. Крутікова, П. Хропко, Н. Даниук, В. Зарва, В. Шевчук та ін.), Г. Келлера (Є. Брандіс, Р. Данилевський, В. Пашигорев, А. Хаузер та ін.), В. Раабе (В. Прайзенданц, М. Кіндерманн, Е. Гайслер, Ю. Литовченко та ін.) та Т. Фонтане (Т. Авагян, Є. Волков, С. Гїждеу, Х. Рїчер та ін.). Саме така проблема, на наше переконання, є концептуальною для таких романів, як «Люборацькі» А. Свидницького, «Der grüne Heinrich» («Зелений Генріх») Г. Келлера, «Die Akten des Vogelsangs» («Лїтопис Пташиної

слободи») В. Раабе, «Effi Briest» («Еффі Бріст») Т. Фонтане.

Сучасних спеціалістів з проблем дитячої психології найбільше цікавить такий аспект взаємовідносин батьків і дітей, як методи і межі батьківського контролю. Так, як правило, виділяють наступні стилі відносин батьків до дітей: 1) авторитарний (батьки встановлюють строгі правила поведінки й відповідно вимагають покорі); 2) авторитетний (батьки бувають водночас і вимогливими, і поблажливими. Вони здійснюють контроль над дітьми, встановлюючи правила поведінки й водночас пояснюючи свої мотиви, особливо старшим дітям, допускаючи навіть винятки із правил); 3) заохочувальний (батьки дозволяють дітям усе, підкорюючись їхнім бажанням. Вони невимогливі й рідко карають дітей за провини); 4) заперечно-байдужий (батьки ухиляються від виховання дітей, нічого від них не очікують й не виховують їх духовно) [Майерс 2001: 152 – 153]. Виходячи із цієї класифікації, спробуємо обґрунтувати особливості художньої репрезентації моделі соціальної взаємодії «батьки – діти» в досліджуваних творах.

Роман «Люборацькі» А. Свидницького є не першим художнім дослідженням моделі соціальної взаємодії «батьки – діти» в українській літературі XIX ст. (тут слід згадати твори Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка та ін.). Новаторство письменника полягало в тому, що він акцентує увагу на особливостях деградації сільського духовенства, яке під тиском російської та польської імперських машин поволі вичавлювало з себе останні рудименти українства. Останній оплот освіти і культури у той час вочевидь уособлювали парафіяльні священики, які так чи інакше формували духовні підвалини українського селянина. Дослідники радянського часу, як правило, наголошували на соціальній природі розколу між новим і патріархальним поколіннями («попівський конфлікт»), зображеного у «Люборацьких» (М. Сиваченко, Н. Крутікова, П. Хропко, О. Гончар), не вдаючись до аналізу психологічних і етико-моральних складових конфлікту.

У романі А. Свидницького спостерігаємо трагедію руйнування подільської родини середини XIX ст. як наслідок ідеологічно заангажованого виховання дітей священика Люборацького – Антося та Масі. Системне нищення духовності у проросійських духовних навчальних закладах для хлопців і

польських пансіонах для дівчат було рівнозначним фізичному винищенню інтелігенції, бо Боже слово українською з уст священників не могло не пробуджувати, на думку чиновників обох імперій, бунтарських думок про свободу та звільнення від гніту у простих людей. А. Свидницький не ставив перед собою завдання дошукуватись причин піддатливості дітей духовної інтелігенції, але в романі автор дає зрозуміти: першопричина є психологічною, а не лише соціальною, як то вважали літературознавці радянського часу.

А. Свидницький нерідко робить авторські відступи, суть яких часто зводиться до наступного: якби недалекоглядний священник Гервасій Люборацький міг передбачити духовне манкуртство своїх дітей, то й сімейної трагедії вдалося б уникнути. Завадити ж помилковим рішенням отця Гервасія нема кому – його дружина свою відверту неприязнь до майбутнього здобуття освіти дітьми наївно мотивує постійними цитуваннями «пророчих» забобонних слів покійного батька про прихід Антихриста («...під кінець світа має анцихрист народитись, всюди будуть школи, будуть ученики і учителі; а то не учителі будуть, а мучителі; не ученики, а мученики...») [Свидницький 1985: 32]), до яких її сім'я звикла й не сприймає всерйоз. Та справа далі слів не йде і паніматка сама відвозить Антося до школи. Безсумнівне й інше: якби Гервасій став для дітей духовним авторитетом і намагався не перекладати відповідальність за виховання дітей лише на освітні інституції, то молоді Люборацькі не стали б моральними покручами. Так, Мася, побоюючись кпинів пані Печержинської та товаришок по навчанню, за короткий час цурається і власної мови, і матері, і навіть «нешляхетної» зовнішності. Але ж батько не робить нічого, щоб зупинити стрімкий процес деградації особистості «ушляхетненої» доньки, фактично потураючи її забаганкам. Тож, має рацію Н. Данюк, коли стверджує, що «однією із зумовленостей загибелі родини у «Люборацьких» є її несприятливий мікроклімат: там ми спостерігаємо внутрішній розкол – коли маги захищає старовинний український уклад родини, батько стоїть на тому, щоб діти ступили на нову дорогу, пристосовуючись до умов, що по суті означало їхній відрив від свого коріння...». [Данюк 2004: 157]. Таким чином, А. Свидницький застерігає українську духовну інтелігенцію від

можливої руйнації, мабуть, щиро сподіваючись на пробудження її самосвідомості.

Таку ж симпатію до патріархального минулого, яка спостерігається у «Люборацьких», зустрічаємо у «Die Akten des Vogelsangs» В. Раабе. Розповідь нібито належить перу шанованого у своїй родині та серед колег німецького чиновника, людині із визначеним теперішнім і прогнозованим майбутнім — Карлу Крумгардту. Він описує щасливі дні свого дитинства, які пов'язані з справжніми друзями і маленьким містечком — Пташиною слободою. Простежуючи як склалися долі трьох друзів — самого Крумгардта, Фельтена Андреса та Єлени Троцендорф, — наратор немовби мимохідь зауважує деталі, які є, на нашу думку, визначальними для розуміння авторського конструювання моделі соціальної взаємодії «батьки–діти» та й власне для усвідомлення природи художнього конфлікту.

Родина Крумгардтів подібна до родини Брістів з роману «Effi Briest» Т. Фонтане. Обидва автори конструюють топос прадідівського родинного будинку, який передається з покоління в покоління, від батька до сина: «Es war jedenfalls ein altes Haus, das nicht nur die drei Schlesischen Kriege, sondern auch den spanischen Erbfolgekrieg miterlebt hatte als Zeitgenosse» [Raabe 2008: 9]. Таким чином, чітко маркується давнє походження роду: із вказівок на війни зрозуміло, що Крумгардти володіли будинком вже у XVII ст. У родині Карла Крумгардта, на відміну від родин Люборацьких та Брістів, авторитет батька є беззаперечним. Крумгардту-батькові тільки відсутність належної освіти заважає добитися вищого соціального статусу, і цей факт часто, за зізнанням Карла, псував настрої йому і матері. Карл стає старшим радником, перевершивши батька, який добився лише титулу кандидата у радника, та втілюючи його мрії про статус. Навіть після смерті владний погляд батька продовжує контролювати поведінку сина: «Das Bild meines seligen Vaters aber, mit dem zu dem Landesorden hinzugestifteten Verdienstkreuz Erster Klasse auf der Brust, habe ich in Lebensgröße (nach seinem Tode nach einer guten Photographie gefertigt) über meinem Schreibtische hängen und hole mir auch von ihm heute noch Aufklärung und Rat, und nicht bloß in meinen Geschäften, sondern im Leben überhaupt» [Raabe 2008: 7]. На протигагу Луїзі Бріст, мати Карла цілком задоволена своїм

титолом радниці й у всьому покладається на волю свого чоловіка. Люборацький-батько, Бріст-батько і Крумгардт-батько не досягають захмарних висот у кар'єрах і по-своєму намагаються продовжити реалізацію власних життєвих планів, корегуючи долі своїх дітей. Натомість лише люблячі матері Генріха Лее та Фельтена Андреса дозволяють синам самим обрати свій шлях, будучи переконаними у їх талановитості. Лише пізніше до жінок приходить гіркота розчарування й усвідомлення поразки.

Образ батька запам'ятався Карлові деякими яскравими конфліктами з дитинства. Так, після дитячих пустоців друзів з вогнем, батько виголошує перед малим Карлом і дружиною цілу промову, з якої стає зрозуміло, що він зневажає сусідів і друзів сина, чітко встановлюючи перед ним пріоритети: «Junge, Junge, ich rate dir, daß du bei den Grundsätzen deiner Eltern wie bei deiner Büchern bleibst und dich exakt hältst. Dich wenigstens kann ich windelweich hauen, wenn du mir bloß noch ein kleines mehr in dem Affenspiel rundum die Purzelbäume mitschlägst und nicht deine bürgerlichen, gesunden, nüchternen fünf Sinne beieinander behältst» [Raabe 2008: 16]. Батько Карла намагається максимально опікуватися сином, насаджуючи йому і визначені книги для читання, серед яких немає місця тогочасній літературі, а лише підручники і твори класичних німецьких поетів.

Карл зізнається, що він єдиний із друзів зберіг ясний розум і тверду пам'ять (зрозуміло, у великій мірі завдяки настановам батька) і, відповідно до бюргерських понять, справді досягнув «солідного статусу на нашій такій хиткій землі». Попри симпатію до своїх друзів, які не вписуються у систему раціональних бюргерських цінностей, Карл виключно з повагою і любов'ю відгукується про своїх батьків і наголошує на тому, що культ «дідуса» панує і в його родині, де діти й дружина шанобливо поглядають на портрет над письмовим столом, на який і глава сімейства часто дивиться в важкий час ностальгії: «Dann aber sehe ich auch zu dem Bilde des alten Herrn über meinem Schreibtisch unter einigen Gewissenbissen auf und – möchte das Nachgefühl seiner grimmiger, aber treuen Faust an meinem Arm wahrlich nicht missen, auch durch mein ganzes ferneres Leben» [Raabe 2008: 45]. Дбайлива рука батька вказує Карлу і його професію: згідно з волею кандидата в радники Крумгардта його

син їде в один із німецьких університетів вивчати правознавство.

Для Т. Фонтане трагедія Еффі Бріст не лише реалістичний взірць морального розпаду пруської чиновницької родини у часи Германської імперії О. фон Бісмарка, як то вважав, скажімо, С. Гіждеу [Гіждеу 1960: 13—14]. Перед нами насамперед проблема глибоко соціально-психологічного плану – заклопотана продовженням шляхетського роду, родина фон Брістів віддає заміж свою єдину юну доньку, фактично прирікаючи її на долю. У першому абзаці роману Т. Фонтане, як і В. Раабе, дає читачам історичну довідку – у родинному будинку Брісти проживають вже два століття, ще з часів Бранденбурзького курфюрста Георга Вільгельма, який правив у першій половині XVII ст. А. Свидницький теж наголошує на давності священницького роду Люборацьких, симпатизуючи прабатьківським звичаям, від яких відходить молоде покоління.

Для Еффі її дворянський родовід ще нічого не означає, але для батьків це предмет для неабиякої гордості. Та й щирість між Еффі та її матір'ю не є правдивою. Так, дозвіл на шлюб доньки та барона Геерта Інштеттена обачливі Брісти дають без присутності доньки, вочевидь побоюючись, що Еффі ще не готова до серйозних змін у житті. Тому звістку про своє майбутнє заміжжя Еффі сприймає як жарт. Проте, почуття доньки, вірніше, їх цілковита відсутність, не турбують матір, адже вона впевнена, що слухняна Еффі зробить так, як накажуть батьки. Цікаво, що для пані Бріст найпершим аргументом для поспішного шлюбу слугує соціальне становище майбутнього зятя. Переконаючи доньку, вона наголошує: «Er ist freilich älter als du, was alles in allem ein Glück ist, dazu ein Mann von Charakter, von Stellung und guten Sitten, und wenn du nicht „nein“ sagst, was ich mir von meiner klugen Effi kaum denken kann, so stehst du mit zwanzig Jahren da, wo andere mit vierzig stehen. Du wirst deine Mama weit überholen» [Fontane 2005: 17]. Тож, цей шлюб є для Луїзи Бріст лише реваншем, адже свого часу вона віддала перевагу невдалому, на її думку, одруженню з фон Брістом, знехтувавши залицяння барона Інштеттена. Оточуючі хибно вважають такий союз із розрахунку перемогою Еффі. Так, матір подруги Еффі — пані Німейер — зауважує з цього

приводу: «Ja, ja, so geht es. Natürlich. Wenn's die Mutter nicht sein konnte, muss es die Tochter sein. Alte Familien halten immer zusammen...» [Fontane 2005: 18].

Авторитаризм у ставленні матері до дітей зустрічаємо в «Люборацьких». Неписьменна Люборацька лише в питаннях освіти покладається на волю чоловіка і вважає, що тільки праця здатна виховати дітей. Люборацька суворо виховує доньок, на відміну від сина, якому як продовжувачу роду пробачається бешкет і ледарювання: «Годі тільки паніматка завважила, що тут і дочки стоять, та й гукнула: — Ви чого стоїте, як свічки? І ти, корово, стала? — цебто до Масі. — Гайда мені пшеницю вибирати!» [Свидницький 1985: 48]. Згодом цей «привілей» у вихованні сина призведе до ще більшого віддалення Антося від батьків, що й стане підсиленням впливу деморалізуючого навчання. Щоправда, тут слід наголосити, що ті зерна неправди, які так яскраво описує автор в системах навчання Крутівської школи та Кам'янець-Подільської семінарії, впали на підготовлений ґрунт.

Такі ж трагічні наслідки відвертого потурання матері забіганкам сина спостерігаємо у романах «Der grüne Heinrich» Г. Келлера та «Die Akten des Vogelsangs» В. Раабе. «Зелений Генріх» ще з малих літ користується довірою матері, але не здатен побороти зарозумілості. Так, навчаючись у школі, Генріх Лее краде гроші з матиного сховку, намагаючись на рівних брати участь у забавах однокласників, які потребували коштів. Чванливість Генріха призводить до втрати довіри з боку матері, яка надзвичайно ошадливо ставилась до грошей. Щоправда, мати прощає синові його безпечність. Згодом, після того, як Генріха виганяють із школи, мати підтримує його, намагаючись знайти заняття. Хаотичне здобуття освіти в Німеччині теж матеріально підтримується матір'ю. Головний герой пізніше розуміє: це було розтринькування грошей, рівнозначне рецидиву дитячої крадіжки.

Цікавим вважаємо потрактування образу Фельтена Андреса з «Die Akten des Vogelsangs» В. Раабе у дисертаційній роботі російської дослідниці Ю. Литовченко, яка вбачає у цьому образі демонстрацію всіх ознак порушення нарцисизму, які найперше спричинені вихованням жінки та його відсутністю з боку батька, а також безмірною ідеалізацією матері [Литовченко

2008: 182]. Дійсно, якщо порівняти батьків Карла і Фельтена, то скромний лікар Валентин Андрес, який не так переймається своєю професією, як етимологією, є, з погляду сусідів-бюргерів, типовим прикладом невдахи, який вдовольняється тим, що має.

Надто однозначним видається нам твердження В. Пашигорєва стосовно прикметної ознаки «Der grüne Heinrich». Він висновує, що у цьому німецькому романі виховання вперше показано «детермінованість життєвої долі героя факторами матеріально-економічного порядку» [Пашигорєв 1993: 86]. Але ж хіба заохочувальний стиль виховання матері-одиначки не сприяв постійним невдачам головного героя, які лише наприкінці казковим чином вирішуються (нагадаємо, що Г. Келлер у фіналі першого варіанта роману завершує життєвий шлях Генріха трагічною смертю). Материна віра в гідну реалізацію Генріхового таланту так і не виправдовується: пані Лее вмирає з думкою, що її син нажив величезні борги і тепер провадить життя волоцюги. Головними причинами її передчасної смерті були плітки про поневірвання Генріха у зв'язку з нібито великими боргами й болісні переживання з приводу реальної перспективи втрати будинку через несплату позики. Відчуття власної провини у смерті матері приголомшливо впливає на Генріха, який лише після повернення розуміє, що втратив найдорожчу людину: «Es war ihm, als ob alle Mütter der Erde ihn durchschauten, alle glücklichen ihn verachteten und alle unglücklichen ihn hassten als auch zur Rotte Korah gehörig» [Keller 2008: 869]. Алюзія на старозавітного персонажа Корея вказує насамперед і на бунтарство Генріха (Корей – один із головних бунтарів проти Мойсея та Аарона. За бунтарство Господь Бог покрав весь його рід – їх поглинула земля, а інших бунтарів спалив вогонь [Книга Числа 16:1-35]).

Подібною до смерті пані Лее є загибель старої Люборацької. Переживши втрату сина Антося і доньки Орісі, попадю вбиває розповідь про самогубство старшої доньки. А. Свидницький наголошує, що попри всі біди, яких зазнала Люборацька від Масі, материне серце все ж не витримало болю від звістки про її безславну смерть.

Схожі на Генріхові почуття переживає Фельтен під час останніх хвилин життя матері: «Alle ihre Sorgen sind von mir

gekommen: dies, dass ich auch jetzt die Zeit nicht versäume, war nun ihre letzte. Ob das animalische Herz nun ein wenig schneller oder langsamer erlahmt, ist wohl von keiner Bedeutung. Mutter! Meine Mutter! Liebe, alte Mutter, du mein einziger, wirklicher Freund, was habe ich dir heimgebracht als meine Kunst, auch vor dir Komödie spielen zu können und dir deinen freundlichen Daseinsraum nicht zu stören?» [Raabe 2008: 159].

Вражає відверто апокаліптичний пафос роману «Люборацькі» – якщо українське духовенство в цілому репрезентує недалекоглядний і неосвічений подільський священник Люборацький, то у майбутній загибелі українського духовенства через русифікацію чи ополячення його нащадків немає жодного сумніву. Щоправда, в образі інтелігента Гервасія письменник аж ніяк не згущував барви: як зауважують історики, тогочасне нижче духовенство не вирізнялося освітою і вдовольнялося вмінням читати, писати та знанням духовних обрядів. Не дивно, що у другій половині XIX ст. моральна сутність українського духовенства, особливо сільського, була низькою [Історія України 1991: 40].

Відповідно до класифікації М. Шлемкевича про чотири типи українців у модерну добу («старосвітський поміщик», «гоголівська людина», «сковородянська людина», «шевченківська людина»), образ Гервасія представляє тип «старосвітського поміщика», людини, яка мало переймається духовною самоосвітою і в той же час цілком задоволена своїм тихим й сірим побутуванням. Справді, згадаймо авторські слова про солодківського священника: «О. Гервасій вчивсь по псалтирі і вийшов панотцем простим, людяним, почувавсь українцем і держався старосвітчини; та не знав більше світа, що у вікні» [Свидницький 1985: 36]. Тож, єдиним клопотом для старосвітської людини стає повсякденна проблема: «А що ми покушали б, матушка?» [Шлемкевич 1992: 17]. Дійсно, вже на перших сторінках роману ми бачимо, як Гервасій «заідає» смачними стравами важкі думки про «непанськість» своїх дітей, навіяні йому паном Росолинським. Саме щира батьківська любов не дозволяє Гервасію зауважити небезпечність умовлянь поляка-католика, адже відхід від прабатьківських традицій, як підказує православному священнику серце, не віщує нічого доброго.

Отже, у «Люборацьких» спостерігаємо еволюцію авторитарного контролю з боку матері до заохочувального. Гервасій фактично ухиляється від виховання дітей, намагаючись лише наслідувати своїх сусідів – католиків. Не надто вимогливими є і матері Генріха Лее та Фельтена Андреса. Крумгардти і Брісти дотримуються авторитарного стилю, щоправда основна роль у родині Крумгардт належить батькові, а у родині Бріст матері. Відсутність авторитетного (а не авторитарного чи заперечно-байдужого) контролю, як можна висувати, призводить до драм у родинях Люборацьких, Лее, Андресів і Брістів. Більше того, ці роди через своїх нащадків, які насмілились кинути виклик консервативному суспільству, припиняють своє існування, або ж маргіналізуються і продовжують безрадісне життя, оплакуючи смерть близьких. Таким чином, український та німецькомовні письменники-реалісти другої половини XIX ст. А. Свидницький, Г. Келлер, В. Раабе, Т. Фонтане у досліджуваних романах надавали неабиякої ваги сімейному вихованню, демонструючи те, як неправильно обраний стиль виховання з боку батьків може привести до непоправного — остаточного віддалення дітей від батьків і сімейних трагедій.

Література: *Біблія 1995*: – Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту : із мови давньоєврейської та грецької на українську наново перекладена. — К. : Біблійні товариства, 1995. — 1256 с.; *Гиждеу 1960*: Гиждеу С. Теодор Фонтане / С. Гиждеу // Фонтане Т. Эффи Брист : [роман] ; [пер. с немец. / под. ред. Т. Путинцевой / предисловие и примеч. С. Гиждеу] / Теодор Фонтане. — М. : Гос. изд-во худ. лит., 1960. — С. 3—18; *Данюк 2004*: Данюк Н. А. Творчість Анатолія Свидницького у розвитку суспільно-політичної та літературної думки України другої половини XIX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 „Українська література” / Н. А. Данюк. — К., 2004. — 222 с.; *Історія України 1991*: Історія України : нове видання / І. Крип'якевич, М. Терлецький, П. Ісаїв, М. Дольницький. — Львів : Видавничий центр «Фенікс», 1991. — 366 с.; *Литовченко 2008*: Литовченко Ю. Б. Поетика романов В. Раабе 1890-х гг. : «Штопфкухен», «Протоколи городка Фогельзанг» : дис. ...

кандидата філол. наук : 10.01.03 / Литовченко Юлія Борисовна. — Санкт-Петербург, 2008. — 237 с.; *Майерс 2001*: Майерс Д. Психологія / Девід Майерс ; пер. с англ. І. А. Карпиков, В. А. Старовойтова. — Мн. : Попурри, 2001. — 848 с.; *Пашигорев 1993*: Пашигорев В. Н. Роман виховання в німецькій літературі XVIII—XX століть / Пашигорев В. Н. — Саратов : Сарат. ун-т, 1993. — 144 с.; *Свидницький 1985*: Свидницький А. П. Роман. Оповідання. Нариси / А. П. Свидницький ; [передм. П. П. Хропка]. — К. : Наукова думка, 1985. — 570 с.; *Шлемкевич 1992*: Шлемкевич М. Загублена українська людина / М. Шлемкевич. — К. : Фенікс, 1992. — 166 с.; *Fontane 2005*: Fontane T. Effi Briest : Roman / Theodor Fontane. — Köln : Anaconda Verlag GmbH, 2005. — 272 S.; *Keller 2008*: Keller G. Der grüne Heinrich : Roman / Gottfried Keller. — Frankfurt am Main : Fischer Taschenbuch Verlag, 2008. — 890 S. — (Fischer Klassik, Band 90122); *Raabe 2008*: Raabe W. Die Akten des Vogelsangs : Erzählung / Wilhelm Raabe ; Anmerkungen von M. Ritterson ; Nachwort von W. Preisendanz. — Ditzingen : Philipp Reclam jun. Stuttgart, 2008. — 240 S. — (Reclams Universal-Bibliothek Nr. 7580).

Чик О. Художественное воплощение модели социального взаимодействия «родители-дети» в украинском и немецкоязычном реалистическом романе II-й пол. XIX в.

В статье анализируется проблема художественного воплощения модели социального взаимодействия «родители-дети» в романах «Люборацкие» А. Свидницкого, «Der grüne Heinrich» Г. Келлера, «Die Akten des Vogelsangs» В. Раабе, «Effi Briest» Т. Фонтане. Используя современные подходы к классификации взаимоотношений родителей и детей, автор акцентирует внимание на их смысловой значимости для понимания исследуемых произведений.

Ключевые слова: семья, родители, дети, стиль отношений.